

בסוגיא דאנוסים היינו

נדבכי
הלכה

הרב ישראל דזימטרובסקי

מתני' כתובות י"ח ע"ב: העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי עדות היינו הרי אלו נאמנים.

וכתבו התוס' שם ד"ה "הרי אלו נאמנים" וז"ל וא"ת ולמה נאמנים והא מגו במקום עדים הוא דאנן סהדי שלא היו אנוסים וכו'. וי"ל כיון דהצריכו חכמים קיום הכא לא חשיב כלל קיום וכו' כיון דאינהו גופיהו אמרי תוכ"ד קטנים או אנוסים היינו אבל לקמן חשבינן להו כשני עדים כיון דכבר מקוים הוא שכתב ידן יוצא ממקום אחר עכ"ל.

והנה בפשוטו דבריהם צ"ע שהרי חכמים הצריכו קיום רק על כתב ידם ותו לא, שהרי אם כתב ידן יוצא ממקום אחר חשיב אנוסים היינו קטנים היינו נגד עדים. וא"כ עדות הקיום היא לומר כתב ידינו הוא זה וכשהעידו זאת נתקיים השטר וכשאמרו קטנים היינו אינם מגרעים הקיום אלא אומרים פסול אחר.

וצריך לפרש כונתם לפמ"ש בשיטה מקובצת לקמן י"ט ע"ב, ד"ה הרי אלו נאמנים וז"ל אבל כל שעה שלא נתקיימו עדים שבשטר ולא נגמרה עדותן נאמנים שני עדים להכחישו ואעפ"י שהן מקיימין עדים שבשטר הא איכא מגו והוה ליה כשני עדים החתומים ובאו שנים אחרים ואמרו אין אנו יודעין אם כתב ידן הוא זה אבל אנוסין היו עכ"ל.

הובאו דברי השיטה הנ"ל בבית יעקב כאן ובבתיבות סימן מ"ו. ומבואר מדברי השיטה הנ"ל דאע"ג שיש דין עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ומדין הנחקרה עדותן בשטר יש גם עדות שהעדים לא היו קטנים ולא היו אנוסים מ"מ זה דוקא בשטר מקוים שידוע שהחתימות אמת אבל בשטר שאינו מקוים עקרו חכמים לא רק את הנחקרה לגבי השאלה אם הוא מזויף אם לאו, אלא עקרו גם את הנחקרה לגבי כשרות השטר. נמצא לפ"ז שאם באו עדי השטר ואמרו אין אנו יודעין אם כתב ידינו הוא זה אבל ידענו שבתאריך זה קטנים היינו וא"כ אפילו אם החתימות אמת גם השטר פסול נאמנים העדים באופן מוחלט שאפילו אם החתימות אמת מ"מ השטר פסול שהרי שטר שאינו מקוים אפילו אם החתימות אמת ג"כ אין בו נחקרה וממילא אין כאן דין חזיר ומגיד ואם עדים אחרים מעידים לא הוי תרי ותרי וזו כונת השט"מ בסיום דבריו. אלא שבמקום שהעדים אומרים כתב ידינו הוא זה נתקיים השטר וחל דין נחקרה לגבי כל כשרות השטר וכשבאים העדים לפסול השטר משום קטנים או אנוסים היו נגד הנחקרה שבשטר ולכן בעינן לדין מגו וכמבואר כל זה בשיטה מקובצת הנ"ל אמנם עדיין קשה הרי אחרי שנתקיים השטר הוי נחקרה עדותן בב"ד והוי מגו נגד עדים, ועל זה תירצו תוס' דהכא לא חשבו קיום. ונראה בכונתם שהרי מכיון שלפני הקום לא היה כלל נחקרה בשטר זה ואחרי הקיום חל דין נחקרה בכל השטר. נמצא שאעפ"י שבפועל מעדים העדים המקיימים רק על

חתימות העדים שהם אמת ואינם מעידים כלל על כשרות העדים, מ"מ הרי ע"י עדותם חל דין נחקרה בכל השטר וחל דין השטר האומר שהעדים היו כשרים, ודין השטר האית ליה דין עדות כדמוכח מהא דאם עדים פוסלים עדי שטר מקוים הוי תרי ותרי, ונמצא שע"י עדות העדים המקיימים חל דין שיש פה עדות על כשרות העדים, ומכיון שזה חל מכה העדים המקיימים נחשב גם דין העדות על כשרות העדים כחלק מהגדת העדות של העדים המקיימים. אע"פ שמצד האמת אין העדים יודעים כלל אם העדים כשרים, נמצא שהגדת העדות בפועל היא על אמיתות החתימות. ודין הגדת העדות מתפשט גם על כשרות העדים. ולכן אם העדים המקיימים אומרים שהעדים פוסלים אין בכח הגדת העדות שלהם להתפשט על כשרות העדים שהרי הם אומרים בעדותם איפכא שאין העדים כשרים.

אמנם דברינו אלו צ"ע מדברי התוס' לקמן י"ט ע"א ד"ה חזקה. דהנה איתא בגמ' כאן ת"ר אין נאמנים לפוסלו דברי ר"מ. וכו' בשלמא לרבנן וכו' אלא לר"מ מ"ט בשלמא פסולי עדות וכו' קטנים נמי כדרשב"ל דאמר ר"ל חזקה אין העדים חותמים וכו' וכתבו תוס' בד"ה הנ"ל וז"ל הכא משמע דלא אמרינן מנו במקום חזקה ולרבנן אמרינן וצ"ע וכו'. עכ"ל ודבריהם צ"ע שהרי לעיל כתבו דהכא לא חשיב קיום אליבא דרבנן וכאן הם אומרים שהטעם לרבנן דאמרינן מנו במקום חזקה אלא שהדבר פשוט דלעיל הקשו תוס' שהגדתם הוי נגד עדים כלומר נגד דין השטר דחשיב כעדים ועל זה תירצו מה שתירצו אבל הרי מלבד דין השטר המעיד על כשרות העדים יש גם חזקה האומרת שהעדים כשרים וגם בשטר שאין בו נחקרה יש חזקה זו ולכן הוי מנו נגד חזקה, אלא שלכאורה קשה מה צריך לבוא למנו הרי עדים אלימי מחזקה! ולר"מ עוד יותר קשה מה מהני דלא אמרינן מנו נגד חזקה הרי עדים לכו"ע אלימי מחזקה! ונראה דלא קשה כלל שהרי החזקה הזאת אומרת שהיתה פה הגדת עדות כשירה ואם היתה כאן הגדת עדות כשירה הרי הם תוזרים ומגידי דנראה דהדין חוזר ומגיד אינו רק כשהעד בא לומר שמה שהוא העיד אינו נכון אלא גם כשהעד בא לפסול עדותו מטעם אחר כגון שהוא היה פסול הוי חוזר ומגיד ואע"ג שכתבו לעיל דבשטר שאינו מקוים אין עדיין נחקרה וא"כ לכאורה אין כלל חוזר ומגיד נראה שרק הנחקרה (האומר) על כשרות העדים ועל כשרות ההגדה איננה אבל על עצם העדות גם בשטר לא מקוים יש נחקרה וממילא אם העדים החתומים בשטר באים לפסול העדות יש דין חוזר ומגיד ועל כן אינם יכולים להיות נאמנים משום עדים אלא רק משום מנו ואע"ג דהגמ' מקשה שיהיו נאמנים במינו שהיו אנוסים ולכאורה אם יש נחקרה על עצם העדות א"כ כשאומרים שהיו אנוסים הוי נגד עדים שהרי בעדות על פה, דפשיטא שעדים אחרים יכולים לפסול העדים מ"מ נראה שאם יעידו שהיו אנוסים הוי תרי ותרי וע"כ שכחל דין נחקרה על עצם העדות ממילא יש נחקרה שלא היו אנוסים אפילו מחמת נפשות אמנם נראה שזה דין נחקרה מיוחד שישנו גם בעדות על פה ואע"פ שאין בעדות על פה דין נחקרה על כשרות העדים ובשטר לא מקוים גם הדין נחקרה הזה אינו משום שגם דין נחקרה זה הוא מדין כשרות העדות ולא מדין נחקרה של עצם העדות, ובשטר שאינו מקוים אין שום נחקרה על כשרות העדות. ובעדות על פה הדין נחקרה הזה על כשרות העדות ישנו אע"פ שאין דין נחקרה על כשרות העדים.

ועל הקושיא על ר"מ מה הטעם באנוסים היינו שאינם נאמנים עונה הגמ' אלא טעמא דר"מ כדרב הונא אמר רב דא"ר התא א"ר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו.

ובבאור הגמ' לפי התוס' נראה, מה שכתבנו לעיל דבשטר שאינו מקיים אין נחקרה לגבי כל דיני השטר. וממילא כשהעדים אומרים כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו לא חשיב קיום כמו שנתבאר לעיל על זה גופא פליג ר"מ וס"ל שחכמים עקרו רק את הנחקרה של זיוף ולא נחקרה אחר, וממילא כשאומרים כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו וכו' הוי מגו נגד השטר כלומר מגו נגד עדים. ולא מהני.

ונראה שזו כונת התוס' בד"ה מודה בשטר שכתבו וז"ל וא"ת ומ"ט לא מהימן במגו דאי בעי אמר מזויף וי"ל דשמא ירא לזה לומר מזויף פן יכחישוהו וליכא מגו ופירש הקונטרס במקום אחר דטעמא משום דדבר תורה א"צ קיום, וכו' ורבנן הוא דאצרכוהו קיום כי טעין מזויף הוא, אבל בשאר טענות כגון פרוע הוא לא הצריכוהו קיום ע"כ. ונאמרו כמה פירושים בתוס' זה. ובאבן האזל פירש דבריהם שמקודם הקשו שיהא נאמן במגו ועל זה תירצו שהוא ירא. ואחר כך בא לתרץ אמאי אינו נאמן משום "הפה שאסר" על זה תירצו שכשהלה אינו טוען מזויף לא הצריכו חכמים קיום על החתימות וממילא אין כאן "הפה שאסר". אמנם דבריו צ"ע קצת דנראה דעת התוס' שפה שאסר היינו רק משום מגו.

אמנם לדברינו דברי התוס' כפשטם דלחכמים שטר שאינו מקיים אין לו דין שטר לגבי כל דיני השטר וממילא גם לגבי פרוע אין לו דין שטר לפמ"ש אחרוני זמננו שהלוחה אינו נאמן לטעון פרוע אינו משום שזה נגד הבירור של "שטרך בידי מאי בעי" אלא מדיני השטר וממילא בשטר שאינו מקיים שאין לו דין שטר גם לגבי פרוע נאמן הלה לטעון פרוע בלא שום מגו. ועל זה כתבו תוס' דלמ"ד מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו אין הדבר כן ואף שאין השטר מקיים יש לו דין שטר לגבי פרוע וממילא אין הלה נאמן לטעון פרוע.

אמנם עדיין קשה דמשמע דאף לחכמים דס"ל מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו בעיני דין פה שאסר כדי שיהיו העדים נאמנים לומר אנוסים היינו אעפ"י שאין שום חזקה שלא היו אנוסים וכן משמע שפרוע גם נאמנותן משום מגו. ונראה דהיינו משום שהרי לאחר שהלוחה מקיים את החתימות והוי השטר מקיים וזיל דין שטר גם לגבי פרוע וממילא הדר דינא שאין הלה נאמן לטעון פרוע אלא שמדין פה שאסר הוא נאמן משום שחלות דין שצריכה לחול מכח ההגדה של האומר נאמן האומר לומר נגד ארתו דין.

ואע"פ שכתבנו לעיל שלדעת תוס' "פה שאסר" הוא מדין מגו. נראה שיש שני דינים בפה שאסר יש דין אחד במקום שע"י כח הפה שאסר מתחדש לו כח נאמנות שלא היה לו קודם לכן כגון שדה זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו שזה דין שאין אדם נאמן לומר על שדה של אחר שלקחה בלא ראייה אלא מכיון שכל הידועה היתה של אחר היא על פיו אנו אומרים הפה שאסר הוא הפה שהתיר וס"ל שפה שאסר זה הוא משום מגו.

אבל יש עוד דין הפה שאסר שאדם נאמן לומר על שטר שאינו מקיים שהוא פרוע משום שאין לו תורת שטר והוא ע"י קיומו נותן לו תורת שטר ואנו אומרים הפה שאסר הוא הפה שהתיר

כלומר שכח הנאמנות שהיה לו לולא שהיה מקיים נשאר לו גם עכשיו. לאחר שקיים ובדין זה ים תוס' מודים שיש דין מיוחד של פה שאסר שאינו משום מגו.

אבל לפי ר"מ שסובר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקימו דשטר שאינו מקיים יש לו שטר לגבי יתר דיני השטר א"כ אפילו אם נאמר ששטר שאינו מקיים אנו חוששין מעצמנו שהוא מזויף וא"כ בלי הודאתו אי אפשר לגבות שהרי חיישינן למזויף היינו משום שאנו חוששים שהוא מזויף אבל לאותו צד שאינו מזויף יש לו דין שטר ואינו נאמן לטעון פרוע נמצא שעל טענת פרוע אין לו אף פעם כח נאמנות אלא שאם השטר אינו מקיים הוא פטור משום שחיישינן למזויף וא"כ אי אפשר לומר שע"י הודאתו אינו מפסיד כח הנאמנות שהיה לו שהרי נאמנות פרוע אף פעם לא היתה לו אלא שיכול היה לזכות בטענת מזויף וס"ל לתוס' שפה שאסר כזה הוא רק דין מגו. ומכיון שהוא ירא לטעון מזויף אין כאן מגו.

אבל לרבנן דס"ל מודה בשטר שכתבו צריך לקימו ואין לשטר שאינו מקיים כלל דיני שטר גם לגבי פרוע א"כ נמצא שעל שטר שאינו מקיים יש לו נאמנות בשתי טענות א' שהוא מזויף ב' הוא יכול לטעון איני יודע אם החתימות אמת אבל אם ליתתי ודאי שפרעתי והוא יהיה נאמן בטענת פרוע משום שעל שטר שלא נתברר שהחתימות אמת אפילו לפי אותו צד שכלפי שמיא גליא שהחתימות אמת הוא נאמן לטעון שזה גופא הדין ששטר אינו מקיים הר"ב בתורת ודאי אין לו דין שטר לגבי כל דיני השטר. נמצא שע"י שהוא מודה שהחתימות אמת ומתברר בב"ד שהחתימות אמת צריך לחול דין שלא יהיה נאמן בטענת פרוע וזה הדין הזה של הפה שאסר שדין שחל מכח פיו הוא נאמן לומר נגד הדין הזה. וזה גם הדין בעדים שאמרו אנוסים היינו שמכיון שכל דיני השטר עדיין אינם בשטר שאינו מקיים וכל דיני השטר צדיכים לחול מכח העדים המקיימים יש לעדים נאמנות לומר שהיו אנוסים.

אמנם נראה שיש חלוק בתרתי בין כשמקיימים השטר ואומרים פרוע הוא מהא דמקיימים השטר ואומרים אבל אנוסים היינו. דכשמקיימים השטר ואומרים פרוע הוא א"כ נתקיים השטר לגמרי גם לגבי פרוע דבטענת פרוע לא פוסלים את השטר ולכן לא אמרינן דהכא לא חשיב קיום והא דנאמן הבע"ד בטענת פרוע היינו משום שכח הנאמנות שהיה לו לפני הקיום נשאר לו גם עכשיו ובכח נאמנות זה הוא נאמן נגד דין השטר שאומר שלא נפרע והיינו דאע"ג שדין השטר אומר שאין זה פרוע מ"מ דין השטר הזה אין זה דין עדים אלא דין השטר שאין לו דין עדים ונגד דין השטר כזה מועיל כח הנאמנות של הפה שאסר הנזכר לעיל.

אמנם בכ"י הוא זה אבל אנוסים היינו אם היה חל דין השטר לגבי כשרות העדות לא היתה מועילה שום נאמנות נגד דין השטר משום שדין השטר על כשרות העדות יש לו דין עדים והוי מגו נגד עדים.

הא דמהני טענת אנוסים היינו הינו משום דע"י טענה זו פוסלים את השטר ולכן אמרינן דהכא לא חשיב קיום כלל דהיינו שלא חל כלל דין השטר לגבי כשרות העדים והעדות.

ודברים אלו מברורים להדיא בתוס' דף י"ט ע"ב ד"ה אמר ר"נ עדים שאמרו אמנה וכו'. וז"ל ותירץ ר"י דהיינו טעמא דמורעה הואיל ומודים שהשטר נכתב ונמסר כהלכתו שוב לא אתי על

פה ומרע לשטרא אפילו במגו ולא דמי לאנוסים וקטנים דמתניתין שאין מודים שהיה שטר וכו' אבל לרב נחמן טעם אמנה ומודעה שניהם שוה. והא דאית ליה לרב נחמן דנאמן לומר פרוע הוא במגו דמזויף התם נמי לא מרע לשטרא כלל, עכ"ל. ומבואר מדבריהם דבאמנה ומודעה שמצד אחד אי אפשר לומר דלא חשיב קיום כלל ומצד שני דין השטר שאומר שאין זו מודעה ואמנה היינו דין השטר האומר על כשרות השטר דהוי כעדים וממילא לא מהני מגו נגד עדים אבל דין השטר שאינו פרוע אינו דין השטר על כשרות השטר אלא דין מסוים בדיני השטר ולכן לא הוי כעדים ולכן מהני מגו נגד דין השטר הזה, והא דהקשו בתוס' בדף י"ט ע"א ד"ה וכגון שחב לאחזרים שיהא המלוה נאמן במגו ולפי ה"ל הא הוי מגו נגד עדים כבר הקשו כן בהפלאה ובבית יעקב כאן עיי"ש. אמנם נראה דלא קשיא כלל דזו גיפא היא מחלוקת רב נחמן ומר בר רב אשי באמנה דרב נחמן ס"ל שדין השטר לגבי אמנה הוי כעדים ומר בר רב אשי ס"ל שדין השטר הזה אין לו עדים, ולכן מהני מגו אלא דבעדים לא מהני מגו משום שאין אדם משום עצמו רשע.